

ผู้นำความขัดแย้งและความรุนแรง: สภาพการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹

สุรินทร์ พิศสุวรรณ

ประวัติศาสตร์

ชาวมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของความเป็นอิสระและความเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจใดอำนาจหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและเข้ามามีบทบาทบริเวณตอนล่างของแหลมมลายู

กล่าวได้ว่าไม่มีอำนาจใดที่สามารถที่จะปกครองดินแดนแถบนี้ได้อย่างสงบราบรื่น นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ชาวจีน ชาวเกาะแห่งอาณาจักรศรีวิชัย ชาวไทย ตลอดจนชาวเปอร์เซีย และอังกฤษในระยะหลัง ต่างก็ได้อ้างอธิปไตยเหนือดินแดนและพลเมืองแถบนี้² และตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ ชาวเมืองแถบนี้ก็พยายามที่จะประคับประคองความเป็นอิสระของตน โดยการดำเนินนโยบายได้อำนาจต่าง ๆ เหล่านั้น เชนิษฐานกันเองไม่ฝักใฝ่กับอำนาจใดมากเกินไป ในสถานการณ์ที่ไม่อำนวยและยอมรับเอาอำนาจอธิปไตยของอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อถึงยามจำเป็น

ศาสตราจารย์ไวแอต (Wyatt) และตีอ (Teeaw) ได้กล่าวไว้ว่า “ภูมิภาคบนแหลมทองแห่งนี้เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลความกดดันของหลายฝ่ายจากหลายทิศทาง เช่น จากจักรวรรดินครศรีวัตแห่งเขมรโบราณ จักรวรรดิพม่ามอญแห่งเมืองพะงัน (Pagan) ชาวโจลา (Cholas) จากอินเดีย ชาวลังกา (Ceylon) และชาวศรีวิชัย (Srivijaya) ทุกฝ่ายได้เคยเข้ามาคุกคามในกิจการภายในของดินแดนแถบนี้ และรัฐเล็ก ๆ เหล่านี้ก็ได้ต่อสู้เพื่อปกป้องความเป็นอิสระของพวกตน บางรัฐก็สำเร็จแต่บางรัฐก็ต้องล้มหายตายจากไป” (Wyatt and Teeaw, 1970: 2)

เหตุการณ์ของโลกและเหตุการณ์ภายในภูมิภาคนี้ ดูเหมือนจะกำหนดให้อิทธิพลจากภายนอก เข้ามามีบทบาทกับความเปลี่ยนแปลงและกิจการของอาณานิคมทางตอนใต้ของแหลมมลายูอีกครั้งหนึ่งในปัจจุบัน ไม่มีหลักฐานอะไรแน่นอนที่จะกำหนดได้อย่างมั่นใจเหมาะว่าประชากรของดินแดนแถบนี้ได้เข้ารับ

¹ บทความนี้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ในวารสารรัฐสมิแล “สไลด์” ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2524 และกองบรรณาธิการพิจารณาเห็นว่าประโยชน์แก่ผู้อ่านจึงนำมาเผยแพร่อีกครั้ง

² โปรดดูหนังสือ Hall, D.G.E. 1968. *A history of Southeast Asia*. London: St. Martin's Press; David Wyatt and Teeaw. 1970. *Hikayat Pattani: The story of Pattani*. Hague: Martinus Nijhoff, 2 Vols.; Paul Wheatly. 1980. *The Golden Khersonese*. Kuala Lumpur: Penerbit University Malaya.

ศาสนาอิสลามเมื่อใด แต่เหตุการณ์อันสำคัญยิ่งนั้นได้ผันแปรประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ไปอย่างสิ้นเชิง เพราะหลังจากอิสลามได้ถูกแนะนำเข้ามาความสัมพันธ์ทางอำนาจได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จากเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม กลับกลายมาเป็นเรื่องของศาสนา และสร้างความเกี่ยวโยงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมขึ้นกับอีกภูมิภาคหนึ่งของโลก คือ ดินแดนในบริเวณตะวันออกกลางในปัจจุบัน

ศาสนาอิสลามคือตัวแปร หรือตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ชาวมุสลิมในภูมิภาคแถบนี้ มองตนเองว่า “แปลกแยก” (alienate) ออกจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย อิสลามกลายเป็นสิ่งซึ่งนักมานุษยวิทยาเรียกว่า “หลักการแห่งการแสดงตน” (articulating principle) ซึ่งสร้างความเป็นเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ประชากรที่นับถือศาสนาเดียวกัน แยกแยกออกมาจากประชากรที่ยอมรับนับถืออีกศาสนาหนึ่ง³

ในขณะที่ภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทยได้ยอมรับกระบวนการของการรวมตัว (integration) เข้ากับอารยธรรมประเทศไทยได้โดยไม่มีปัญหามากนัก ภาคใต้และดินแดนแถบบริเวณชายแดนใต้สุดยังไม่ได้ “รวมตัว” อย่างสมบูรณ์

ไม่เพียงแต่ว่า ปัตตานีจะเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม และอำนาจการเมืองของชาวมุสลิมในภูมิภาคส่วนนี้เท่านั้น ศาสตราจารย์ไว้อัดกับตี้ออ (Wyatt and Teeaw, 1970; Wan Musa อ้างถึงใน ม.ล.อาลี, 2517) ยังเชื่อว่า ปัตตานีคือ “อู่ของอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย” และนักประวัติศาสตร์บางท่านยังเสนอแนะว่าที่จริงแล้ว ปัตตานีคือจุดแรกที่อิสลามเข้าเผยแพร่ในภูมิภาคแถบนี้ ไม่ใช่มะละกา

(Malacca) เหมือนที่เคยเข้าใจกัน (Mill, 1921: 49)

อาจเป็นไปได้ที่สำนักอันแข็งขันในความเป็นมุสลิมของชาวมุสลิมในบริเวณนี้จึงมีอยู่ก็เพราะประวัติศาสตร์อันยาวนานนี้ และก็มี ความพยายามที่จะเน้นถึงจุดนี้อยู่มากในบรรดาผู้นำของประชาชนในดินแดนแถบนี้

เมื่อถึงยุคของลัทธิล่าอาณานิคมแผ่เข้ามาในเอเชียอาคเนย์ ความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงรูปแบบการปกครองในดินแดนที่มีชาวมุสลิมก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้เพื่อป้องกันการคุกคามกัศรอนเอาดินแดนไป ตามวิสัยของนักล่าอาณานิคมจากตะวันตกพึงกระทำ ดังนั้น เมื่อเมืองมะละกาถูกโปรตุเกสยึดไปเมื่อปี ค.ศ.1511 บริเวณทางภาคใต้ของไทยทั้งหมดจึงได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากอยุธยา และจากศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา อังกฤษเข้ามาปกครองอินเดียและพม่ารวมทั้งรัฐต่างๆ ของมาเลย์ (Malay States) ทางใต้ ฝรั่งเศสเข้ามาทางอินโดจีน บีบประชิดมากขึ้น ประวัติศาสตร์ของปัตตานีและชาวเมืองมาเลย์ตั้งแต่นั้นมาก็คือ การเข้าร่วมอยู่ในราชอาณาจักรไทยอย่างแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้นทุกที

แต่อย่างไรก็ตาม การจลาจลต่อต้านของปัตตานีก็เกิดขึ้นเรื่อยมา เมื่อปี ค.ศ.1816 เมืองปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมืองเล็ก ๆ และผู้สำเร็จราชการไทยได้รับการแต่งตั้งลงไปปกครองเป็นครั้งแรก

เรื่องความวุ่นวายของปัตตานีหาได้สิ้นสุดลงไม่เกือบทุก ๆ ทศวรรษ หลังจากนั้นตลอดศตวรรษต่อมา มีการจลาจลเกิดขึ้น ในขณะที่อังกฤษขยายขอบเขตของอำนาจในการปกครองของตนขึ้นมาเรื่อย ๆ ทางตอนเหนือของมลายู รัฐบาลไทยได้รับความกดดันให้แก้ไขปัญหาปัตตานีอย่างเร่งด่วนอีกครั้งหนึ่ง

³ เป็นทฤษฎีของ Abner Cohen. 1976. *Two Dimensional Man*. Los Angeles: University of California Press.

การปฏิบัติการทางทหารและการเมืองครั้งสำคัญที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในความพยายามที่จะจัดการกับปัญหานี้เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งตามบันทึกของ “หลวงอุดมสมบัติ” นับเป็นการปฏิบัติการกิจที่หวังจะให้เป็นการแก้ไขปัญหายั่งยืนสุดยอดเบ็ดเสร็จในปี ค.ศ.1838

จวบจนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินจากการเป็นหัวเมืองชั้นนอกชั้นในต่าง ๆ มาเป็น “มณฑล” อยู่ภายใต้ระบบราชการที่มีระเบียบแบบแผนและศูนย์กลางการบังคับบัญชามากขึ้น เจ้าเมืองหรือผู้มีอำนาจเดิมถูกปลดและในกรณีของปัตตานีนั้นได้หลบหนีออกไปอาศัยอยู่ทางฝ่ายมลายู หลังจากสูญเสียอำนาจ (Bunnag, Tej, 1977: 161; Wyatt and Teeaw, 1970) ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ร่องรอยของความเป็นตัวของตัวเองก็หมดไป เมื่อหัวเมืองต่าง ๆ กลับกลายเป็น “จังหวัด” อยู่ภายใต้รัฐบาลกลาง

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ เมื่อปี ค.ศ.1909 กำหนดว่า อังกฤษยอมรับและรับรองในอธิปไตยของไทยเหนือดินแดนที่เคยอยู่ใต้อำนาจการปกครองของปัตตานี เป็นครั้งแรกที่ชาวเมืองบนสองฟากของเขตแดน เริ่มรู้สึกว่าจะตาชีวิตของพวกเขาต้องดำเนินไปในทิศทางที่ต่างกัน ฝ่ายหนึ่งอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ และอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในขณะเดียวกันก็เกิดการเปรียบเทียบขึ้นระหว่างชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองภายใต้อธิปไตยของสองประเทศ และเป็นแรงกระตุ้นให้มีความพยายามแยกตัวออกไปร่วมกับรัฐมาเลย์ของอังกฤษ เช่นในปี ค.ศ.1948 ได้มีการเรียกร้องต่อ

องค์การสหประชาชาติเพื่อจุดประสงค์อันนี้ เป็นต้น และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นสามารถยึดครองคาบสมุทรมลายูได้รัฐบาลไทยได้ถูก “เกี่ยว” ให้สมยอมกับกองทัพที่เข้ายึดครองต่อสู้กับกองทัพอังกฤษ โดยการอ้างว่าจะยกหัวเมืองมาเลย์ที่ไทยถูกยึดแย่งไปคืนให้ไทย อังกฤษเองต้องถอนตัวออกไปอยู่ในอินเดียจนสิ้นสงคราม

ในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองรัฐมาเลย์อยู่นี้เอง ลูกหลานของเจ้าเมืองปัตตานีเก่าก็เข้าร่วมกับอังกฤษในความพยายามที่จะอาศัยอำนาจของอังกฤษและพันธมิตรตะวันตก บีบบังคับให้รัฐบาลไทยยอมยกเมืองปัตตานีให้อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษโดยหวังจะได้เอกราชร่วมกับรัฐมาเลย์อื่น ๆ ในที่สุด

นโยบายนี้ได้ถูกยอมรับโดยเจ้าหน้าที่อังกฤษอย่างกระตือรือร้น และเตรียมการดำเนินงานสอดแนมเข้ามาในแนวหลัง โดยหวังความเป็นชาตินิยมของชาวมลายู ทั้งสองฟากของเขตแดนเป็นเครื่องมือในการก่อการจลาจลต่อต้านญี่ปุ่น

ตนกู มูไฮยิดดิน (Tuan Ku Muhaiyiddin) บุตรคนสุดท้ายของเจ้าเมืองปัตตานีเก่าได้รับการต้อนรับจากนายทหารอังกฤษในเดลฮีด้วยคำอวยพรว่า “ขอเกษัตริย์แห่งปัตตานีจงทรงพระเจริญ” (Long Live the King of Pattani) (Banomyong, Pridi, 1974)

แต่ความพยายามครั้งนั้นต้องล้มเหลวไป สงครามสิ้นสุดลงโดยฝ่ายพันธมิตรได้รับชัยชนะ อังกฤษยังยอมรับในสนธิสัญญาปี ค.ศ.1909 ยอมรับในสิทธิของรัฐบาลไทยเหนือหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเคยอยู่ในอาณัติของปัตตานี อังกฤษเพียงแต่ยึดหัวเมืองทั้ง 4 ได้แก่ กลันตัน ตรังกานู เปอร์ลิส และเกดะห์ ไว้เท่านั้น

ระหว่างสงครามกับการได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ของรัฐมลายูในปี ค.ศ.1957 ได้มีความพยายามที่จะแยกตัวออกไปจากราชาอาณาจักรไทยตลอดมา

ในหมู่ชาวเมืองตามชายแดน ความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และภาษาไทยถูกเน้นเพื่อให้ประชาชนรวมตัวกันและสร้างความสามัคคีให้มากยิ่งขึ้น

และในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม อุดมการณ์เรื่อง “รัฐนิยม” ก็ได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นภายในชุมชนต่างๆ ด้วยกันเองและได้มีการกำหนด “กฎวัฒนธรรม” ขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะแห่งชาติไทยขึ้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ชาวไทยมุสลิมก็ถูกกำหนดให้ยอมรับกฎระเบียบการใหม่นี้ด้วย

ความขัดแย้ง และความรุนแรงเริ่มแผ่กระจายไปทั่วทุกจังหวัดทางชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับชาวมุสลิมเชื้อสายมาเลย์แล้ว วัฒนธรรมประเพณีกับศาสนาและขนบธรรมเนียมนั้นไม่สามารถจะแบ่งแยกออกจากกันได้ การเรียกร้องให้ปฏิบัติตามตามกฎระเบียบใหม่ เช่น การสวมใส่เสื้อผ้าแบบตะวันตก การสวมหมวกปีก การหยุดกินหมาก การใช้ช้อนส้อมรับประทานอาหาร เหล่านี้ต่างก็เป็นการก้าวท้าวเข้าไปไปในเรื่องของสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ที่พวกเขา มีความหวงแหนภาคภูมิใจ

กอรปกับมีการส่งเสริมให้เรียนภาษาไทยและกำหนดให้ใช้ภาษาไทยเท่านั้นในการติดต่อกับราชการ และการส่งเสริมเรื่อง “นิคมสร้างตนเอง” โดยสนับสนุนให้ชาวไทยพุทธจากภาคอื่นๆ ลงไปตั้งถิ่นฐานใน 3 จังหวัดภาคใต้มากขึ้นเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ชาวไทยมุสลิมเห็นเป็นเรื่องของความพยายามที่จะ “กลืนชาติ” ของพวกเขา และพยายามที่จะต่อต้านอยู่ตลอดเวลา

ผู้นำของชาวไทยมุสลิมถูกกำจัดไปมากต่อมาก ตัวอย่างที่สำคัญยิ่งและยังเป็นที่จดจำกันของประชาชนคือ กรณีการหายสาบสูญไปของ ฮัจยีสุหลง อับดุลกาเดร์ อดีตประธานกรรมการประจำจังหวัดปัตตานี โดยถูกกล่าวหาว่าพยายามที่จะยุแหย่ให้ชาว

ไทยมุสลิมก่อการจลาจลเรียกร้องให้มีการแยกตัวออกไปจากราชอาณาจักรไทย ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ให้ความเห็นว่า ฮัจยีสุหลงได้ถูกจับถ่วงน้ำโดยฝ่ายตำรวจเมื่อประมาณปี 1954 (Banomyong, Pridi, 1974: 11) หลังจากการพิจารณาพิพากษาคดีที่ศาลจังหวัดนครศรีธรรมราชสิ้นสุดลง

การจากไปของฮัจยีสุหลงทำให้กระแสความขัดแย้งชานกระเซ็นไม่มีขบวนการ และผู้นำที่ดำเนินสายกลาง (moderate) ขาดความเป็นเอกภาพอีกต่อไป ในขณะเดียวกัน โครงการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของฝ่ายรัฐบาลก็ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งอำนาจของรัฐบาลและบทบาทของเจ้าหน้าที่แห่งรัฐก็เพิ่มมากขึ้น สถาบันการศึกษาทางศาสนาที่เรียกกันว่า “ปอเนาะ” ก็ได้รับการแปรสภาพมาเป็น “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม” มีการเสนอหลักสูตรสามัญและวิชาชีพ ตลอดจนภาษาไทยเข้าไป นอกเหนือไปจากวิชาศาสนา เช่น กฎหมายอิสลาม (fiqh) เทววิทยาอิสลาม (theology or tautud) และการแปลความตีความหมายคัมภีร์อัล-กุรอาน (tafsir)

ท่าที่ที่ฝ่ายรัฐบาลมีต่อผู้นำทางศาสนา ตลอดจนความพยายามของฝ่ายราชการที่จะเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษาของชาวไทยมุสลิม ทำให้ผู้นำรุ่นใหม่ ๆ ต้องศึกษาหาช่องทางใหม่ในการที่จะปกป้องและระคองเอกลักษณ์ของสังคมของพวกเขา หลายคนเลือกที่จะเดินทางข้ามแดนของมาเลเซีย และยังคงอยู่จนปัจจุบันนี้ และหลายคนก็ยังคงดำเนินการเพื่อเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ร่วมกับฝ่ายต่างๆ ทั้งสองฟากของชายแดน

ส่วนบรรดาผู้นำที่ยังพำนักอยู่ในดินแดนไทย ต้องลดบทบาทของพวกตนลง และหลายคนเข้าร่วมกระบวนการทางการเมือง ตลอดจนการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อเข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายและเป็น

ปากเสียงให้แก่สังคมของพวกเขาในสถาบันรัฐสภาต่อไป (Suhrke, A., 1970: 538)

บุตรของนายฮัจยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ชื่อ นาย อามีน โตะมีนา ก็ได้เข้าร่วมในกระบวนการรัฐสภาพยายามที่จะเรียกร้องให้มีการยอมรับในเอกลักษณ์ของประชากรในบริเวณชายแดนในปี ค.ศ.1457 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 5 คน เป็นมุสลิม

พวกเขาถูกส่งเข้าไปในรัฐสภาแห่งชาติด้วยความหวังที่จะช่วยให้ 4 จังหวัดภาคใต้ได้รับการยอมรับให้เป็นตัวของตัวเองบางระดับตามมาตรการที่ฮัจยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ได้เสนอไว้คืออิสรภาพและเสรีภาพทางศาสนา, การใช้ภาษามาเลย์ร่วมกับภาษาไทยเป็นภาษาราชการ, อำนาจทางกิจการศาสนาตลอดจนการกำหนดและเรียกเก็บภาษีชาภาคใต้ให้เป็นขององค์กรทางศาสนา, การอนุญาตให้ชาวมุสลิมเข้าร่วมในระบบราชการบริหารใน 4 จังหวัดชายแดน ทั้งนี้เป็นจำนวน 80% ของจำนวนที่ราชการ และการแต่งตั้งที่ราชการชั้นผู้ใหญ่ดูแลกิจการของ 4 จังหวัดโดยเฉพาะ

แต่ชาวมุสลิมต้องผิดหวังอย่างมากเมื่ออามีน โตะมีนา และเพื่อนร่วมงานคือ นายอดุลย์ ฌ สายบุรี ถูกจับกุมในข้อหาว่ายุแหย่ให้มีการจลาจลภายในราชอาณาจักร และดำเนินกิจการเพื่อแบ่งแยกดินแดน พวกเขาถูกจำคุกอยู่ 4 ปี ก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินใจปล่อยตัว เพราะเหตุผลทางการเมืองบางประการ (Suhrke, A., 1970)

ด้วยการจากไปของนายอดุลย์ ฌ สายบุรีและการยุติกิจกรรมทางการเมืองของนายอามีน โตะมีนา ความพยายามเรื่องการเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองบางระดับของชาวมุสลิมก็ดูเหมือนจะเปลี่ยนแนวทางไปจากกลุ่มหรือกระบวนการรัฐสภามาเป็นวิธีการนอกระบบที่ไม่มีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและมักจะเป็นไปด้วยความรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นระยะ ๆ

ผู้นำรุ่นเก่าค่อย ๆ จากหายไป เส้นสายของเจ้าเมืองเก่าก็ค่อย ๆ ห่างเหินออกไปจากเวทีการเมือง

ในระหว่างทศวรรษที่แล้ว ในขณะที่สังคมไทยประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมือง ในสังคมมุสลิมไทยทางภาคใต้ได้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับผู้นำขึ้นอย่างสิ้นเชิงโดยผู้นำรุ่นใหม่ ด้วยการศึกษาระดับประถมศึกษาและอุดมการณ์ที่แตกต่างออกไป เข้ารับภาระสืบต่อจากผู้นำรุ่นเก่าอันได้แก่ เชื้อสายเจ้าเมืองเก่าและผู้นำทางศาสนา

ผู้นำความเปลี่ยนแปลงและความรุนแรง

จุดที่น่าสนใจที่สุดจุดหนึ่งของปัญหาทางชายแดนภาคใต้ และกรณีของชาวมุสลิม ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางสังคมในแต่ละยุคสมัยกับแนวนโยบาย ตลอดจนยุทธวิธีทางการเมืองที่ผู้นำเหล่านั้นเลือกใช้ในการติดต่อ ต่อรองกับอำนาจของรัฐบาล ถ้าหากเราเข้าใจจุดอันสำคัญนี้แล้ว แนวนโยบายใหม่อาจจะปรากฏตัวเองขึ้น และอาจจะนำไปสู่การยอมรับในสิทธิและขอบข่ายของอำนาจของกันและกันมากขึ้น โดยท้ายที่สุดแล้ว อาจจะนำไปสู่รูปแบบของการปกครอง และความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจที่จะลดหย่อนความตึงเครียดลงได้

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่มีการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเมื่อปี ค.ศ.1902 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ผู้นำของสังคมมุสลิมไทย ได้เปลี่ยนรูปของตนเองไปตามยุคตามสมัยในการวิเคราะห์ปัญหาที่ ผู้เขียนขอแบ่งออกเป็น 4 ช่วงระยะคือ

1. การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองถึงการปฏิวัติของคณะราษฎร (1902-1932)
2. การปฏิวัติของคณะราษฎร-สิ้นสุดสงคราม

โลกครั้งที่ 2 (1932-1945)

3. สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2-การโค่นล้มรัฐบาลเมื่อปี 1973 (1945-1973)

4. การโค่นล้มรัฐบาลเมื่อ 14 ตุลาคม 1973 ถึงปัจจุบัน (1973-ปัจจุบัน)

ทั้ง 4 ช่วงตรงกับความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญๆ ในสังคมไทยทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โครงสร้างทางอำนาจของสังคมเปลี่ยนไป และคุณค่าทางการเมืองก็เปลี่ยนไปชาวมุสลิมก็ปรับตัวเองเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ตลอดมาทุกระยะในความพยายามที่จะได้มาซึ่งสิทธิในการกำหนดกฎเกณฑ์การปกครองตนเองในระดับต่างๆ แต่น่าสังเกตคือศาสนาอิสลามเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญยิ่งและเป็นตัวร้อยประสานส่วนต่างๆ ของสังคมให้สมานฉันท์กันตลอดมาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในทุกระยะ

ในช่วงแรก (1902-1932) เมื่อมีการจัดรูปแบบการปกครองท้องถิ่นใหม่โดยจำกัดอำนาจเจ้าเมืองเก่าออกไป และให้ข้าราชการจากส่วนกลางออกไปปฏิบัติราชการแทน นับเป็นระยะแรกของความพยายามที่จะต่อสู้เพื่อการปกครองตนเองของชาวไทยมุสลิม หลังจากการปราบปรามครั้งยิ่งใหญ่ตามบันทึกของหลวงอุดมสมบัติ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ได้กล่าวแล้วในตอนต้น

ผู้นำในระยะนี้ส่วนใหญ่นี้เป็นพวก “กษัตริย์นิยม” (Royalists) ผู้สูญเสียอำนาจไปในความเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่การรณรงค์ของพวกเขา ผู้นำรุ่นนี้เน้นเรื่องความแตกต่างทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษาและประวัติศาสตร์ และเมื่อมีการปฏิวัติเปลี่ยนระบอบการปกครองในปี 1932 หลักการของ “สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค” ก็ได้ถูกนำเข้ามาผสมผสานกับการเรียกร้องให้มีการรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิบางประการ แต่เมื่อระบบการ

เมืองเปิดเผยมากขึ้น การเข้าร่วมในกระบวนการรัฐสภามีมากขึ้น การเมืองระดับรัฐสภาลดกระแสการเมืองทางศาสนาลงบ้าง จุดสนใจหันไปอยู่ที่การเมืองระดับชาติ และการแก้ไขระบบการเมืองการปกครองผ่านระบบราชการ

ช่วงที่สอง เหตุการณ์ในระยะก่อน ระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพการเมืองทั้งภายในและภายนอกเปลี่ยนไป ผู้นำรุ่นเก่าเจ้าเมืองอำนาจเดิมก็หันเข้าหาหมาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษ เพื่อหวังเป็นที่พึ่งในการต่อรองกับรัฐบาลไทยเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองและในช่วงระยะที่รัฐบาลไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจของของญี่ปุ่นนั้นเอง ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่อังกฤษของผู้นำชาวไทยมุสลิมก็มีมากขึ้นพอดีกับความพยายามที่จะเรียกร้องขอความเป็นอิสระภายในรัฐมลายูเองจากอังกฤษ จึงมีการส่งเสริมให้ดำเนินกิจกรรมต่อต้านญี่ปุ่นตลอดแหลมมลายู บทบาทของศาสนาซึ่งมีส่วนอย่างมากในการต่อสู้กับการยึดครองของญี่ปุ่นในอินโดนีเซียและมลายูเผยแพร่อิทธิพลเข้ามาใน 4 จังหวัดทางภาคใต้ของไทยด้วย ในช่วงนี้เองผู้นำทางศาสนาเริ่มมีบทบาทมากขึ้นและเข้ารับฐานะผู้นำทางการเมืองสืบแทน “พวกนิยมกษัตริย์” ที่สูญเสียบทบาทลงไป อัซียีฮูลงมีบทบาทสูงสุดในช่วงนี้เอง

ระยะที่ 3 คือ นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เล็กน้อย จนกระทั่งการเข้ามาใช้อำนาจใหม่ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้เสนออุดมการณ์ “รัฐนิยม” และ “กฎวัฒนธรรม” ผ่านการได้อิสระภาพของมลายู มาจนถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในสังคมไทย คือ 14 ตุลาคม 2516 ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญก็คือ ผู้นำทางศาสนา ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงพัฒนาตนเองไปจากผู้นำที่จำกัดตนเองอยู่แต่ในวิชาการด้านศาสนามาเป็นวิชาการที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยได้รับประสบการณ์

และการเรียนรู้จากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ความเข้าใจในโลกและกฎเกณฑ์และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็มีมากขึ้น ระดับอายุโดยเฉลี่ยของผู้นำทางศาสนาก็ลดลง เป็นคนหนุ่มมากขึ้น มีความใฝ่ฝันที่จะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของสังคมของพวกเขา

ในขณะนี้เองที่มีการพัฒนาประเทศอย่างเร่งรีบเกิดขึ้น ภายใต้การนำของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในการศึกษาและเศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิม การศึกษาภาคสามัญได้ขยายขอบเขตเข้าไปอย่างรวดเร็ว นับเป็นการเพาะบ่มผู้นำรุ่นใหม่อีกยุคหนึ่งคือ

ยุคหลังปี 2516 ในขณะที่สังคมไทยทั้งหมดผ่านเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการหมดอำนาจของระบอบอำนาจเผด็จการซึ่งดำเนินมาตลอดตั้งแต่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นต้นมา พลังต่างๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจได้ถูกปลดปล่อยออกมาเผชิญหน้ากันบนเวทีการเมืองอย่างหมดสิ้น และเต็มไปด้วยความรุนแรง ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนไทยทุกระดับและบทบาทของเยาวชน นิสิต นักศึกษา ต่างก็มีผลสะท้อนโดยตรงต่อเหตุการณ์ และสภาพของการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของไทยมุสลิมทางภาคใต้ของไทยทั้งสิ้น

และถ้าหากเรามองจากปัจจุบันกลับไปในอดีตตามขั้นตอนที่ผู้เขียนได้พยายามเสนอมา จะเห็นได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างวิวัฒนาการไปตามระยะ ตามทิศทางที่แน่นอน บทบาทของผู้นำทางศาสนาสมัยใหม่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ความสามารถและโอกาสของผู้นำสมัยใหม่ได้ถูกกำหนดโดยผู้นำรุ่นก่อน ผู้ซึ่งได้สร้างแบบอย่าง สร้างลู่ทางไว้

ให้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การศึกษาสมัยใหม่ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งหลักสูตรสายสามัญอื่นๆ ล้วนแต่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาบทบาทของผู้นำสมัยใหม่ให้แกชาวไทยมุสลิมทั้งสิ้น รัฐบาลเองมีส่วนในการกำหนด และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ให้แกสังคมมุสลิมไทย โดยที่รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐอาจจะไม่ตระหนักก็ได้ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในเมืองหลวง หากแต่กระจายไปทั่วทุกระดับชั้นของสังคม ทั้งนี้หมายรวมถึงสังคมไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

จึงกล่าวได้ว่า นับแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา สถานการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงทั้งในระดับผู้นำ คุณภาพของผู้นำ ตลอดจนอุดมการณ์ของการปฏิบัติการและรูปแบบของการปฏิบัติ ตลอดจนความรุนแรงและพลังสนับสนุนจากทั้งภายในและภายนอก นับเป็นการวิวัฒนาการอีกระดับหนึ่งของชนชั้นผู้นำของชาวไทยมุสลิมทางภาคใต้ของไทยซึ่งแยกย่อยละเอียดอ่อนและมีทิศทางที่ค่อนข้างจะแน่นอนยิ่งขึ้น

เหตุการณ์ทั้งหมดและขั้นตอนของการพัฒนาของผู้นำของชาวไทยมุสลิมไม่ได้เกิดขึ้นท่ามกลางสุญญากาศ ดัดขาดจากสภาวะความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อื่นๆ ทั้งภายในสังคมไทยเองและภายในสังคมต่างประเทศที่มีส่วนสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต่อดินแดนแถบนี้ทางตอนใต้ของประเทศไทย จะเห็นได้ว่าผู้นำทางศาสนาเข้ามามีบทบาทพร้อมๆ กับสภาพการณ์ในอินโดนีเซียและมาเลเซีย เอื้ออำนวยต่อบทบาทของผู้นำทางศาสนาภายในสังคมนั้นๆ ความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนการเข้าไปมีบทบาทของอุดมการณ์ ลัทธิทางการเมืองบางลัทธิบางอุดมการณ์ ในบางประเทศในตะวันออกกลาง และความตื่นตัว

ฟื้นฟูของความสำนึกแห่งอิสลาม (Islamic Consciousness)

ข้อสังเกต ข้อเสนอแนะ และบทสรุป

ปัญหาที่สำคัญที่สุดซึ่งไม่ได้อยู่ที่การกำจัดความรุนแรง และกระแสทางสังคมการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อความวุ่นวายและความรุนแรงที่กำลังดำเนินอยู่ เพราะสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตามขั้นตอนและยุคสมัยต่างๆ กันที่ผ่านมา ถ้าหากจะไปมุ่งแต่การกำจัดความรุนแรง การกำจัดผู้นำทางการเมืองที่มีบทบาทอยู่และขบวนการต่างๆ เพียงอย่างเดียว ก็จะกลับกลายเป็นการแก้ หรือพยายามแก้ปัญหาก็ที่ปลายเหตุมากกว่าที่ต้นเหตุคือสาเหตุของความวุ่นวาย ความรุนแรง ความขัดแย้ง และความไม่เป็นธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคม ความเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความกดขี่ทางการเมืองนั้นมีอยู่ในทั่วทุกภาคในประเทศไทย ขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยก็คือขั้นตอนของความพยายามของประชาชนส่วนใหญ่ในการที่จะเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหา การจับจ่ายใช้สอยทรัพยากรของชาติตลอดจนทิศทางของสังคมมากขึ้น ความรุนแรง ขัดแย้ง มีอยู่ในทุกภาคทุกจังหวัด

แต่ระดับของความรุนแรง ขบวนการในการตอบสนองต่อการเอารัดเอาเปรียบและรูปแบบของการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองของประชาชนนั้น อาจจะมีผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง จากภูมิภาคหนึ่งไปยังภูมิภาคหนึ่ง กลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่งในแง่ที่สังคมมุสลิมไทยในภาคใต้ มีเงื่อนไขพิเศษไปกว่าส่วนอื่นๆ ของสังคมไทยส่วนใหญ่ทั้งนี้เพราะเอกลักษณ์ทางภาษา ศาสนา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ

ประชากรในแถบถิ่นนี้ ตลอดจนที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และผลของความสัมพันธ์ที่มีกับประชาคมต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกลุ่มตะวันออกกลางเหล่านี้ ทำให้ปัญหาของ 4 จังหวัดภาคใต้จะละเอียดอ่อน พิสดารและยุ่งเหยิงมากกว่าปัญหาของภูมิภาคอื่นๆ

แต่เนื้อหาของความขัดแย้ง ต้นเหตุของปัญหาและสาเหตุของความรุนแรงก็คือ ความไม่เป็นธรรมต่างๆ ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองนั่นเอง

ผู้เขียนได้พยายามเน้นให้เห็นถึงบทบาทและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่นำของชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้ในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้เพื่อที่จะชี้ให้เห็นในตอนท้ายของบทความนี้ว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคนี้ก็คือโดยการยอมรับและตระหนักในบทบาทของผู้นำเหล่านี้ให้มากขึ้น เพราะเหตุผลที่ว่าในสังคมใดก็ตามบทบาทของผู้นำ (the role of the elites) นั้นย่อมมีผลสะท้อนต่อทิศทางของสังคมเสมอไป

ทว่าที่ผ่านมา นโยบายของรัฐบาลต่อผู้นำทางศาสนา และทางสังคมของชาวไทยมุสลิมคือยอมรับในขอบเขตของกิจกรรมทางศาสนาและสังคม แต่ในเรื่องของการเมืองการปกครองแล้ว ยังจำกัดอยู่มาก อาจจะมีข้าราชการระดับ “ปลัดอำเภอ” มีจำนวนเพิ่มขึ้นที่เป็นสมาชิกของสังคมมุสลิมเอง แต่ระดับนโยบายสูงขึ้นไปมักจะไม่ค่อยมี หรือมีก็ชอบที่จะโยกย้ายไปปฏิบัติราชการเสียที่อื่น นอกเขตมุสลิมไป ทั้งนี้เพราะความมุ่งหวัง (expectation) จากประชาชน กับความต้องการ (requirement) ของทางราชการต่อบุคคลระดับนั้นขัดแย้งกันวางตัวให้เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายได้ยาก เป็นที่หวาดระแวงของทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายผู้บังคับบัญชาในระบบราชการ

ที่สำคัญที่สุด ความพยายามของฝ่ายรัฐบาลที่จะเข้าไปมีส่วนในการจัดการระบบการศึกษาของชาว

ไทยมุสลิมในปอเนาะ (โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม) นั้น แทนที่จะเป็นการยอมรับว่าเป็นการเข้าไปช่วยเหลือในกระบวนการผลิตผู้นำรุ่นใหม่ กลับกลายเป็นการเข้าไปแทรกแซงในสถาบันทางการศึกษาและศาสนาไป และผู้นำทางราชการ (bureaucratic leaders) ที่รัฐบาลยอมรับระดับ “ปลัดอำเภอ” นั้น เป็นผลผลิตของรัฐบาลอย่างสิ้นเชิง ไม่มีส่วนของการศึกษาแบบเดิมหรือแบบศาสนาอยู่เลย จึงทำให้เกิดการปฏิเสหหวาตระแวงต่อผู้นำระดับนี้โดยทั่วไป บางคนอาจจะผ่านระบบการศึกษาของปอเนาะออกมา แต่หลังจากนั้นก็ต้องผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาของรัฐบาลจนกว่าจะสำเร็จ มีคุณสมบัติครบเข้ารับราชการในกรมการปกครองได้

เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้จึงมี “ผู้นำต่อต้าน” (counter elites) วิวัฒนาการขึ้นเป็นการต่อรองกับ “ผู้นำรัฐ” (official elites) คอยขัดแย้งท้าทายความชอบธรรมอำนาจและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐอยู่เสมอ และนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยปฏิเสหกระบวนการศึกษาของรัฐ เลือกที่จะเรียนรู้จากระบบการศึกษาแบบเก่า และไปศึกษาต่อเพิ่มเติมในต่างประเทศ ทำให้เห็นห่างจากระบบและระบอบของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น

เยาวชนไทยมุสลิมจำนวนมากที่ผ่านการศึกษาในระบบเดิม ทั้งภายในและภายนอกประเทศ และกลับมาเป็นผู้นำทางศาสนาและสังคม ทั้งอาจจะเป็นผู้นำทางการเมืองไปในตัวด้วย กลับไม่ได้รับความสนใจจากฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐเลย ทั้งนี้เพราะไม่จัดอยู่ในนโยบายการส่งเสริมและไม่มีการกำหนดงบประมาณไว้ให้

บททิศทางของประชาธิปไตย ในระบอบของสังคมเปิด และในระบบที่สิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนเอกลักษณ์ต่างๆ ของสังคมย่อยภายในระบอบการเมือง

ใหญ่ จะต้องได้รับการยอมรับและสนับสนุนน่าจะมีการคิดคำนึงถึงช่องทางและวิธีการที่รัฐบาลพึงให้การสนับสนุนการเพาะบ่มผู้นำสังคมและผู้นำศาสนาด้วยความบริสุทธิ์ใจ บนพื้นฐานของการเคารพและยอมรับในระบบความเชื่อ แบบแผนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ ซึ่งแปลกแยกออกไปจากชนส่วนใหญ่ภายในรัฐ

ในสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง ย่อมมีการไหลวนเปลี่ยนแปลงของผู้นำทุกระดับ ซึ่งนักสังคมวิทยา เรียกว่า the circulation of the elites คำถามที่สมควรจะตั้งกันในการพิจารณาปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงใน 4 จังหวัดภาคใต้คือ มีระบบและระบอบที่เอื้ออำนวยให้มีการ “ไหลวนเปลี่ยนแปลงของผู้นำ” อยู่หรือไม่? และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ มีผู้นำอยู่ที่ระดับ ใดแบบ และที่จำพวกที่จำเป็นจะต้องเปิดโอกาสให้มีการ “ไหลวน” ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามามีบทบาทในการปกครองสังคม กำหนดทิศทางของสังคมของเขาบ้าง

น่าจะมีการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียนไทยมุสลิมที่พำนักศึกษาอยู่ในต่างประเทศทั้งในประเทศใกล้เคียงและประเทศกลุ่มตะวันออกกลาง และน่าจะมีการกำหนดงบประมาณพิเศษประจำปี เพื่อเป็นทุนการศึกษาให้แก่ “ผู้นำรุ่นต่อไป” เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาที่เล่าเรียนวิชาการศาสนาอยู่ ซึ่งก็ไม่ใช่จะเป็นจำนวนเงินมหาศาล เพราะการเล่าเรียนวิชาการแบบนี้เป็นเรื่องของการกุศล ไม่มีค่าเล่าเรียนสูงอยู่แล้ว หากแต่ค่าใช้จ่ายส่วนตัวในขณะที่พำนักอยู่ในต่างประเทศนั้นต่างหากที่สูงกว่า

นักศึกษาส่วนใหญ่เล่าเรียนวิชาการศาสนาอยู่โดยทุนส่วนตัว หรือทุนของรัฐบาลเจ้าของประเทศ หรือมูลนิธิทางศาสนาต่างๆ ในประเทศนั้นๆ การแสดงออกซึ่งความบริสุทธิ์ใจในการที่จะมีส่วนร่วม

ในกิจวัตรการศึกษาวิชาการศาสนาของเยาวชนเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็น “ศาสน-ปถัมภก” ที่แท้จริง และความมีเสรีภาพทางศาสนาที่แน่นอนของประเทศชาติแล้ว ยังเป็นการสร้างพันธะเชื่อมโยง มิตรไมตรีกับผู้นำรุ่นใหม่เหล่านี้ ตลอดจนการแสดงออกซึ่งสปิริตของรัฐบาลให้รัฐบาลในโลกมุสลิมทั่วไปได้เห็นและยอมรับว่ามีทัศนคติและท่าทีต่อสังคมมุสลิมในประเทศไทยอย่างไร นอกจากเป็นการสร้างความสมานสามัคคีภายในแล้ว ยังเป็นการลดกระแสความเข้าใจผิดและลดโอกาสที่กลุ่มพลังภายนอกจะเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในได้ด้วย

แต่ทั้งหมดนี้ ต้องดำเนินการไปด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อกัน โดยตระหนักในความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้น และสิทธิในการที่จะประคับประคองเอกลักษณ์นั้นไว้ ต้องดำเนินไปในความเชื่อมั่นศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ทุกคน

ทุกส่วนต่างก็มีส่วนในการปกครอง และแก้ไขปัญหาของสังคมประเทศชาติ และยอมรับอย่างจริงจังว่าที่มาของปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงก็คือความยุติธรรมนั่นเอง การต่อสู้เพื่อจัดความยุติธรรมและปลูกสร้างความยุติธรรมบนหลักการของความเสมอภาค สิทธิและเสรีภาพนั้นเป็นภาระหน้าที่ร่วมกันของประชาชนไทย และการยับยั้งการแสวงหาความยุติธรรมตลอดจนการละเลยเมินเฉยต่อสาเหตุของความขัดแย้ง คือการสร้างเงื่อนไขให้มีความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต

รัฐบาลน่าจะคิดหาช่องทางเข้าไปมีส่วนร่วมในการเพาะบ่ม “ผู้นำรุ่นใหม่” และขยายขยายระบอบและระบบให้พวกเขาเข้ามามีบทบาทที่มีค่ามีความหมายยิ่งขึ้น เท่าที่ผ่านมารัฐบาลละเลยทั้งสองอย่าง เราน่าจะเริ่มยุคใหม่ได้ ในขณะที่โอกาสยังอำนวยและในขณะที่เงื่อนไขต่าง ๆ ยังอยู่ในภาวะที่เหมาะสมอยู่พอสมควร

เอกสารอ้างอิง

- Hall, D.G.E. 1968. **A History of Southeast Asia**. London: St. Martin's Press.
- David Wyatt and Teeaw. 1970. **Hikayat Pattani: The Story of Pattani**. Hague: Martinus Nijhoff, 2 Vols.
- Paul Wheatly. 1980. **The Golden Khersonese**. Kuala Lumpur: Penerbit University Malaya.
- Cohen, Abner. 1976. **Two Dimensional Man**. Los Angeles: University of California Press.
- Mills, J.V.(trans.). 1920. Eredia's Description of Malacca, Meridinonal India and Cathay. **Journal of Malayan Branch of Royal Asiatic Society**, 8(1), 49.
- Bunnag, Tej. 1977. **The provincial administration of Siam 1892-1915**. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Banomyong, Pridi. 1974. **National unity and the problems of the three southern provinces**. Bangkok: National Federation of Southern Students.
- Suhrke, A. 1970. The Thai Muslim: Some aspects of minority integration. **Pacific Affairs**, 42, 538.